

KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA İSYANI ESNASINDA

NAMIK PAŞA'NIN¹ YARDIM TALEP ETMEK ÜZERE 1832 SENESİNDE
MEMURİYET-İ MAHSUSA İLE LONDRAYA GÖNDERİLMESİ

ŞİNASI ALTUNDAĞ

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Doçenti

Mehmet Ali Paşa'nın 1831 tarihinde vuku bulan isyanı üzerine tehlikeye giren Osmanlı İmparatorluğu, kendi kudret ve kuvvetile bu tehlikeyi önleyemeyeceğini anlayınca Avrupa'dan yardım talebinde bulunmak zorunda kaldı. İşte Namık Paşa zarurî olan bu yardımı temin için Avrupa'ya gönderildi.

Namık Paşa'nın 1832 senesinde memuriyet-i mahsusa ile Londra ya gönderilmesine girişmeden önce, birkaç kelime ile, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan ve onun Suriye'ye olan alâka ve tecavüzünden bahsetmek doğru olacaktır.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa 1769 tarihinde dünyaya geldi. Yetim büyüyerek hayatın acı safhalarını daha genç yaşında tattı; bu suretle sertleşti, azim ve irade sahibi oldu. Çevirdiği entrikalar, sarfettiği gayret ve enerji sayesinde, Mısırın son valileri olan Husrev², Tahir³, Ali⁴ ve Hurşit⁵ Paşaları bertaraf ettikten sonra Mısır'ın mutlak hâkimi oldu.

¹ Mehmet Namık Paşa Konyalıdır. Küçük yaşında İstanbula gelmiş, 1826 (1241) da askerî mesleğe intisap etmiş ve ikmal-i tahsil için Fransaya gönderilmiştir. Namık Paşa Abdülmecit devrinde Müşir rütbesini de ihraz ederek, Bağdat, Basra, Kastamonu valiliklerinde ve birçok müşirliklerde bulunmuş, müteaddit defalar serasker olmuş, Ticaret ve Bahriye Nazırlığı etmiş ve nihayet Yaver-i Ekrem olarak 1892 (1310 Saferinin 22 inci Çarşamba günü) senesinde doksan yaşını müteceviz olduğu halde ölmüştür, Karaca Ahmette metfundur. Namık Paşa bu büyük memuriyetleri esnasında 1832 (1248) de memuriyet-i mahsusa ile Londraya gönderilmiş ve 1834 (1250) de daimî elçi olarak Londraya gitmiş ve burada takriben bir sene kalmıştır. Doğru, şeci bir zattı, arapça, fransızca ve ingilizceye aşina idi.

² Süleyman Abu İzzeddin: İbrahim Paşa fi Suriyye, Beyrut 1929 s. 8-11 ve Al-Cabarti: Acaib-ül-asâr fit-teracimi vel-ahbar, C. IV., S. 45.

³ Al-Cabarti, C. III, S. 262.

⁴ Süleyman Abu İzzeddin, S. 11.

⁵ Aynı eser, S. 16 ve Al-Cabarti, 353, 365, 367.

1805 tarihinde Babıâli az çok bir mecburiyet tahtında, senevi vergiden maada Medine'yi zapteden Vahhabileri taht-ı itaata getirmek şartıyla, Mehmet Ali'nin Mısır valiliğini tasdik etti. Mehmet Ali kısa bir zamanda bütün muvaffakiyetlerinin esasını teşkil eden modern bir ordu vücade getirdi. Mısır'da kendisine halâ rekabet eden kölemenleri ortadan kaldırdı, Hicaz'ı Vahhabilerden temizledi. Mora'da Yunan isyanı'nı söndürdü. Fakat Mehmet Ali'nin muvaffakiyeti nisbetinde kendisini alâkadar eden ufuk da genişledi. Osmanlı İmparatorluğunun durmayıp giden inhitat ve aczini iyice anlayan Mehmet Ali, metbuuna karşı mükellefiyet ve vazifelerini unutarak hal-i isyanda bulunan valilerle birleşmekten hattâ istiklâlini elde etmeği bile düşünmekten çekinmedi. Mehmet Ali Mora'yı Mısır'a ilhak etmek şartıyla Yunan isyanı'nın bastırılmasına iştirâk etmişti; halbuki Yunanistan'ın istiklâli üzerine bu şartın artık yerine getirilmesi mümkün değildi. Bunun üzerine Mehmet Ali Mora yerine kendisine Suriye'nin ilhakını talep etti ve talebinin reddedildiğini görünce Suriye'ye hücumdan çekinmedi; Osmanlı ordusunu müteaddit muharebelerde mağlûp etti. Suriye ve Aaadolu'yu baştan başa katederek Osmanlı hanedanını bile tehlikeye düşürdü.

Mehmet Ali'nin Anadolu'da ilerleyişi, büyük devletleri birbirine düşürecek bir vaziyet aldığından, bütün Avrupa devletleri umumî bir harbin önüne geçmek için Mehmet Ali'yi tazyika başladılar. Mehmet Ali bilmecburiye bu tasavvurundan dönmek zorunda kaldı. Fakat diğer taraftan Mısır, Suriye ve Hicazı, yani İslâm âleminin en mühim ilim ve terbiye Enstitü ve mukaddes yerlerini ihtiva eden Kahire, Şam, Mekke ve Medine'yi kendi idaresi altında topladı ve dolayısıyla İslâm âleminde sultandan ziyade nüfuz sahibi oldu.

Mehmet Ali'nin orduları Yemen ve cenubî Arabistan'ı zaptederek İran körfezine kadar ilerledi; İrak bile eline düşecek bir vaziyete girdi. Dikkat edilecek olursa Mehmet Ali bununla bütün Arap âlemini kendi idaresi altında toplamış bulunuyordu.

Mehmet Ali'nin şahsiyeti, büyük teşebbüs ve muvaffakiyetleri hakkındaki nokta-i nazarlar birbirinden çok ayrılır: Bazı müverrihler Mehmet Alinin böyle büyük tasavvurlarda bulunamayacağını iddia ederler. Meselâ Kâmil Paşa, Mehmet Ali'nin Bağdad ve İran körfezini ele geçirmeği düşünmek şöyle dursun, Bahreyn adalarının mevcudiyetinden bile haberi olmadığını; Komutanı Hurşid'in kazandığı muvaffakiyetlerden cesaret alarak bu sahaları elde etmek

emeline düştüğünü ve bu hususta kendisine emir ve salâhiyet vermeği kararlaştırdığını yazıyor⁶. Fakat Mehmet Ali'nin yaptığı işleri iyice nazarı mütalâadan geçirecek olursak, bunların ancak keskin bir zekânın enerji ve cesaret dolu bir yüreğin mahsulü olduklarını anlarız. Buna rağmen Mehmet Ali'yi bu kadar cahil ve tecrübesiz addetmek bence bu büyük adama karşı bir hata, bir haksızlık olur. Diğer taraftan Graf von Prokesch - Osten⁷ Mehmet Aliyi ölü bir memlekete hayat veren yaratıcı bir şahsiyet olarak göstermektedir⁸. Mehmet Alinin büyük tesirleri altında kaldığı mûhakkak olan Graf von Prokesch - Osten yazdıklarında az çok mubalâğa etmekle beraber, Mehmet Ali bir çok hususlarda hakikaten büyük bir adamdı. Fakat teşebbüslerinin büyüklük ve ehemmiyeti, neticede, - Fransa hariç - bütün Avrupa'yı aleyhine çevirdi. Mehmet Ali'nin bu teşebbüs ve muvaffakiyetleri bilhassa İngiltere'yi kuşkulandırmıştı. İngiltere, en zengin kolonisine giden en kısa yolun Mehmet Ali'nin Mısır ve Suriye'deki büyük nüfuzu ile kapandığını görmüş, Fransa'yı bile nazarı itibara almayarak şiddetle sahaya çıkmış ve nihayet Palmerston gibi büyük bir diplomatın gayretile Londra bu meselenin hallinde merkez haline gelmişti.

Bana öyle geliyor ki Avrupa devletleri XIX. asrın başlangıcında olduğu gibi bir Napolyon galesiyle uğraşmak mecburiyetinde olaydılar, Mehmet Ali hiç olmazsa bir Arap İmparatorluğu kurmağa muvaffak olacaktı. Bununla beraber, neticede, düçar olduğu büyük hezimetlere rağmen Mısır valiliğini veraseten ailesine temin etmeğe ve Mısır'a birçok hususlarda modern bir şekil vermeğe muvaffak oldu. Yalnız şu var ki Mehmet Ali'nin bu büyük teşebbüsleri Türk milletinin aleyhine olmaktan başka bir şeye yaramamıştır, bu bakımdan Mehmet Ali'ye bir hain nazariyle bakmamak mümkün değildir. Anadolu'nun o âna kadar düşman istilasından masun kalabilen kısımları bile Mısırlılar tarafından çiğnenmiş, Osmanlı İmparatorluğunun asayiş ve intizamı külliye bozulmuştu. Fazla olarak, kendini müdafaa edemeyecek derecede zayıf düşen Türk milletinin başına tarihte nefretle andığımız bir "müdahale,, devrinin açılmasına sebep olmuştur.

⁶ Kâmil Paşa, Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, C. III, S. 147.

⁷ Mısır'da Mehmet Ali Paşa ile müteaddit defalar temasa gelen ve Atina'da elçi olarak balunan Avusturya diplomatı.

⁸ Graf von Prokesch-Osten: Mehmet Ali, Viyana, 1877, I. Fasıl.

Mehmet Ali'nin oğlu İbrahim Paşa⁹ tarafından idare edilen Suriye seferi 1831 senesi I. Teşrininde başladı. Fakat Mehmet Ali Suriye hakkındaki maksatlarını bu tarihten 20 sene önce izhar etmekten çekinmemişti. Daha 1811 senesinde Fransız konsolosu Drovettie'ye o zaman yerinden kovulan Şam valisini tekrar yerine getirmek ve oğlu Tosun için de Akkâ valiliğini elde etmek istediğini söylemiş, hattâ Suriye'yi icabında yedi sekiz milyon kuruş mukabilinde satın alabileceğini iddia etmişti¹⁰. Mehmet Ali'nin müşaviri ve Kahire Tıp Fakültesinin müessisi ve Direktörü bulunan Clot Bey'in Suriye hakkındaki izahı da çok mühimdir: "Suriye'nin Mısır'la birleşmesi zarurî bir tedbirdir. Mısır'a yapılan bütün istilâ ve akınlar doğudan, Süveyş üzerinden gelmiştir. Doğu istikametinde Mısır'ın tabii hududu Süveyşte değil, Anadolu'nun eteklerindedir,"¹¹. Burada Mehmet Ali'nin Suriye'yi Mısır'a ilhak etmek arzusundan madâ Mısır'ın müdafaası için lüzumlu olan tabii hudutları da aradığını görüyoruz ki, bundan Mehmet Ali'nin hakikaten müstakil olmak istediğini istintaç edebiliriz.

Suriye'ye ait hemen her hadiseye, bilhassa valiler arasında vukua gelen münazaalara Mehmet Ali'nin de karıştığını görüyoruz. Mehmet Ali bu gibi münaza alardan istifade ederek derhal bir hakem gibi ortaya çıkıyor, münazilerden birini himaye ederek Babıali'ye müessir ve ekseriya arzularının tahakkukunda muvaffak oluyordu. Bu suretle Mehmet Ali bir taraftan Suriye'de taraftar kazanırken, diğer taraftan da Babıali nezdinde nüfuzunu artırmış oluyordu.

1831 senesi Suriye'nin zaptı için çok müsait şartları haizdi. Suriye bu esnada merkezî hükümetin zayıflığı dolayısıyla bir takım yarı müstakil ve biribirinin aleyhinde uğraşan guruplara ayrılmıştı. Mehmet Ali bu muhtelif partileri birini diğeri aleyhine tahrik ederek kırdırdı; kendisine yardımı dokunabilecekleri mükemmeden himaye etti; çalıştırdığı geniş ve faal casus şebekesiyle Suriye'yi nüfuzu altına getirmeğe muvaffak oldu. Neticede kazandığı birçok taraftarlardan mada bütün hıristiyan ahaliyi kendi

⁹ İbrahim Paşa'nın doğumu hakkında iki tarih vardır: 1786 ve 1789. Mehmet Ali 1787'de dul bir kadınla evlendiğinden, İbrahim Paşa'nın Mehmet Ali'nin oğlu olup olmadığını katiyetle söylemek ancak doğum tarihi olarak gösterilen bu iki tarihten hangisinin doğru olduğunu isbat etmekle mümkün olabilir.

¹⁰ Süleyman Abu İzzeddin, S. 33-34.

¹¹ Aynı eser, S. 51-52.

tarafına çekti, hatta Suriye şehirlerinin bazılarında Mehmet Ali bir kurtarıcı nazarile bekleniyordu.

Osmanlı İmparatorluğu ise yeniçerilerin 1826 da ilgasile ordusunu, Navarin taciasile donanmasını kaybetmiş ve 1828-29 da başlıyan Rus harbi dolayısıyla, ne ordusunu ne de donanmasını lâyikile düzeltmeğe vakit bulamamıştı. daimî isyanlar dolayısıyla acınacak bir hale gelen malî vaziyeti bir kat daha bozulmuş, heyeti umumiyesi itibarile, ölmek üzere bulunan hasta bir adama tam mânasile benzemişti.

Avrupa da bu esnada kendi derdile uğraşmak mecburiyetinde idi. Fransa, Belçika ve Lehistan'da kopan isyan ve ihtilâller, Avrupa devletlerini kısıkvrak bağlamış, Şark meselesinin bu safhasında en ziyade alâkadar olması icap eden İngiltere'yi bile muvakkaten ses çıkarmamağa sevketmişti. Şu halde Mehmet Ali Avrupa tarafından da ciddî bir mukavemete maruz kalmıyacağını biliyordu.

Mehmet Ali her şeyi hazırladıktan sonra, Akkâ valisi Abdullah Paşa ile kendi arasında çıkan bir ihtilâfı sebep ve bahane ittihaz ederek Suriye'ye taarruz etti. II. Mahmut her şeye rağmen bu iki vali arasında çıkan ihtilâfı sulh tarikiyle halletmeğe çalıştı; her ikisine mektuplar yazdırdı ve Abdullah Paşa'ya Mısır'ı alâkadar eden meselelere karışmamasını şiddetle ihtar etti. Fakat II. Mahmut tarafından yapılan bu teşebbüsler akim kaldı¹².

Mehmet Ali Suriye seferinden önce, Sultan aleyhine bir çok defalar isyan eden Abdullah Paşa'yı tedip etmek üzere harbettğini ilân etti. II. Mahmut bundan çok müteessir oldu ve Mehmet Ali'yi İslâm diyarını ve rahatını selbeden bir münafık olarak ilân ettirdi; aynı zamanda Halep valisi Mehmet Paşa'ya, Mehmet Ali aleyhine tetik davranmasını ve hazırlanmasını emreden bir ferman gönderdi. II. Kânun 1832 (1 Şaban 1247) tarihinde yazılan bu ferman¹³ kısaca şunları ihtiva ediyordu: (Mehmet Paşa'ya hitaben) kendisine bundan evvel liyakatına mebni Arabistan ordusu kumandanlığı ve Halep valiliği tevcih edildiğini, gönderilen emirlerde Mısır'dan Akkâ'ya nakledilen Mısır kıtalarının arzuy-i şahanenin hilâfına yapıldığı hakkında kâfi derecede izahat verildiğini, İstanbul kaymakamından Mısır'a birçok nasihatları havi bir mektupla bir

¹² Kâmil Paşa, C. III., S. 123.

¹³ Asad Rustum: El-Usul ül-Arabbiyye li tevarih Suriyye fi ahdi Muhammed Ali Başa, Beyrut 1930, C. I., S. 99.

memur gönderildiğini, kendisinin (Mehmet Paşa) şayet Mehmet Ali inadında ısrar eder ve kıtalarını Suriye'den geri çekmezse, hakkında lâzım gelen tedbirlerin alınması için memur edildiğini söylüyor ve müteyakkız davranmış olmak için Anadolu, Rumeli, Bosna ve Arnavutluk taraflarında bulunan bütün askerî kuvvetlerle asker-i mansurenin, bütün vüzeranın ve memurin-i lâzimenin gerek denizde ve gerek karada Mısır'dan gelecek cevaba intizaren hazır bulunmalarının emredildiğini bildirdikten sonra Mehmet Ali'den cevap gelmek şöyle dursun, mütemerrid ve isyancı vaziyetinden vaz geçmediği anlatılıyordu. II. Mahmut bu fermanla Mehmet Paşa'ya büyük salâhiyetler de vermiş bulunuyordu.

Mehmet Ali Sultan'ın gazabından korkmamış ve kemal-i cesaretle, seyyiatile müminlerin halifesi olmayacağı kati olarak anlaşılan, işi gücü kâfirlerin âdetlerini taklitten ve bunları mukaddes islâm diyarında neşir ve tamim etmeğe çalışmaktan başka birşey olmıyan Mahmud'un aleyhine hareket ettiğini açıkça izhardan çekinmemiştir. Mehmet Ali aynı zamanda kendisine minnettar bulunan Mekke Şerifini de elde ettiğinden, bu hususta vaziyetini mânen de takviye etmiş bulunuyordu¹⁴.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Mehmet Ali Suriye'yi istilâ için hakikaten en muvafık zamanı seçmişti. Büyük Devletler bu sırada Avrupa mesaili ile uğraşmak mecburiyetinde idiler. Osmanlı İmparatorluğu ise nizam ve disiplin bakımından en kötü bir vaziyette bulunuyordu. Memleketin her tarafı ihtilâl ve isyan ocakları ile tutuşmakta idi. Bosna, Arnavutluk, Irak ve Yunan isyanları bunların en tehlikeli olanları idi. Suriye ihtilâllerle çalkanıyordu. Şam'da Mehmet Ali'nin teşvikiyle kopan bir isyanda Şam valisi Mehmet Selim Paşa öldürülmüş, Hükümet binaları tahrib edilmiş, birçok halk şehri terketmek mecburiyetinde kalmıştı¹⁵. 15. II. Kânun 1831 de Konya valisi Ali Paşa'nın¹⁶ vali tâyin edildiğini ve isyan eden halk için umumî af verildiğini bildiren ferman gelinceye kadar Şam karışıklıklar içinde çalkanmıştı.

¹⁴ S. Abu izziddin, s. 58.

¹⁵ Müzekkerat Tarihiye (müellifi meçhul, Kostantin al-Başa al-Muhlisi tarafından neşredilmiştir, S. 9-36 ve T T E M No. 19 (96), S. 66.

¹⁶ Aynı eser, S. 14, Ali Paşa için, Alu Paşaya Aluş ve galat olarak Ali Paşa denildiğini zikretmektedir. Abu İzzeddin, S. 82, Alu şeklinde geçiyor. Lûtfi tarihinde (C. III, S. 207) ve Hurub İbrahim Paşa adlı eserde (C. I, S. 20) ve

Suriye'deki valilerin keyfi olarak tarhettikleri ağır vergilerin tazyiki, bedevilerin çapulculuğu ve âsaişin mefkudiyeti dolayısıyla halk bizar bir halde idi. Berut'tan Şam'a bir seyahat yapmak değme babayiğitlerin harcı değildi. Bu devirde böyle tehlikeli bir seyahatı başarabilen, kahraman addediliyor, halk şarkıları için bir mevzu oluyordu¹⁷. Mehmet Ali'nin casusları vasıtasıyla zaten bir çok şehirler, kendilerine edilen büyük vaidlerin de tesiriyle, Mehmet Ali'ye iltihaka çoktan razı idiler. Gazze Kadisiyle bir ecnebi seyyah arasında geçmiş olan aşağıdaki muhavere¹⁸ Suriyelilerin Mehmet Aliye olan meyillerini bize vazih bir surette göstermeğe kâfidir: "... Mütesellimimizin çöldeki kum gibi teskin edilmez bir susuzluğu vardır. Memleketin serveti haznesine, nehirlerin denize aktığı gibi akar. Halbuki halk azab içinde kıvranmakta ve inlemektedir. Gayri insanı denecek derece de ağır olan vergilerden mada mahsûl ve ekinleri bedeviler tarafından yağma edilmektedir. Bu bedevilerin her sene yağma ettikleri miktar 10.000 kese kıymetinde takdir edilebilir. Mütesellimiz bunun önüne geçmek için en ehemmiyetsiz bir tedbir bile alamaz. Abu Nebut burada hâkim iken bedeviler daha az cesurdular ve mahsûller de daha iyi muhafaza edilmekte idi. Onun (Abu Nebut) emniyeti temin için sarfettiği mesai, mücrimleri cezalandırmak hususunda bezlettiği gayret, bunları müslîhane bir surette yaşamağa icbar etmişti... Bugün bu bedeviler sürülerini istedikleri çayırdan otlatmakta ve istedikleri yerde gecelerini geçirmektedirler. Hemen yanımızdaki çölde halen bu bedevilerden 6.000 kişi yaşamaktadır. Abdullah Paşa Nablus çiftçilerini tedip edeceği yerde bunların aleyhine yürüye idi çok daha doğru hareket etmiş olurdu. Bütün halk bu yolsuzluklardan bıkmış bir halde reform istemektedir. Halk arasında Mehmet Ali'nin Suriye'yi yakında idaresi altına alacağı şayiaları dolaşüyor; bundan başka Cezayir'i zapteden milletiniz (fransızlar) hakkında da Suriye'yi fethetmeği düşündüğü söylenilmektedir. İşte siz de görüyorsunuz ki bize gelecek "Fatih,, hangi taraftan gelirse gelsin büyük bir sevinçle karşılanacaktır...."

Başvekâlet Arşivi vesikalarında (No. 21141 M., 19863) Ali ve Al-Hac as-Seyyid Ali denmektedir.

¹⁷ S. Abu İzzeddin, S. 319.

¹⁸ Aynı eser, S. 63-70.

Suriyede olan isyanlardan Nablus ve Şam'da olanları çok teklikeli idi. Abdullah Paşa birincisini güç belâ ve ancak Emir Şahab'ın yardımıyla bastırabilmişti; ikincisi belki daha tehlikeli idi, fakat Abdullah Paşa Şam'ı da ele geçirmek istediğinden, Şam halkını kendi tarafına celbe çalışmış ve bundan dolayı isyanı bastırmak şöyle dursun bilâkis teşvik ve yardımda bulunmuştu¹⁹. Bebiali Şam isyanını bastırmak üzere kendisinden yardım istedi isede, bu esnada yavaş yavaş belirmeğe başlayan Mısır meselesini bahane ederek reddetti. Şam valisinin kendisinden yardım talebini de, Babialî'ye yazdığı bir takrirde, idaresi altında bulunan yerlerde ihtilâller bulunduğundan bu yardımın isaf edilemeyeceğini bildirdi²⁰. İmparatorluğun umumî zafı dolayısıyla müessir bir tedbir alamıyan Sultan Mahmut, isyanda ve Selim Paşa'nın katlinde methaldar olanlara umumî af vermekten başka bir şey yapamadı²¹.

Suriye halkının Mehmet Ali'ye olan meylini Suriye'nin zaptından sonra Osmanlı memurlarının yerlerinde bırakılmasıyla anlıyoruz. İbrahim Paşa mukavemet göstermeden teslim olan Suriye şehirlerinin Hükûmet erkânına gönderdiği birçok mektuplar vardır. Birbirine benzeyen bu mektuplardan bir tanesinin tercümesini misal olmak üzere dercediyorum²².

"...Malûm ola ki, bize arzı inkiyat ettiğinizden ve şehriniz hükümetimizin idaresi altına girdiğinden, sizi muhafaza, umumî asâ-yiş ve halkın refahını temin etmek bizim için bir vazife olmuştur. Şeyh Mehmet Kasım sadakat ve doğruluğunu isbat etmiştir; bundan dolayı onu, eskiden olduğu gibi, Nablus hâkimi tayin ettik...."

Hıristiyanlar da Suriye'nin Mehmet Ali tarafından zaptedilmesini çoktan arzu ediyorlardı; filhakika hıristiyanlar İbrahim Paşa'ya muzaffer bir arslan, bir yardımcı, bir koruyucu nazaretle bakıyor, onun bütün arzu ve emirlerini büyük bir memnuniyetle kabul ve icra ediyorlardı. Suriyeliler İbrahim Paşa'dan gerek maddî, gerek askerî hiç bir yardımı esirgemediler. Hanna el-Bahri²³ nin 23 Mayıs 1832 tarihinde Patrik Yusuf Hubeyşe, Hıristiyanların da kendi arzularıyla (hükûmetin icbarı olmadan) askerî hizmete iştirak et-

¹⁹ Müzekkerat Tarihiyye, S. 22-25; S. Abu İzzeddin, S. 69.

²⁰ Başvekâlet arşivi, Sandık No. 78, Sıra No. 21153, 19 Recep 1247,

²¹ Esed Rustum: C. I., S. 72-75.

²² Aynı eser. C. I, S. 75-76.

²³ Mehmet Ali'nin Suriye maliye genel direktörü.

meleri hususunda yazdığı bir mektup ⁴ üzerine Patrik büyük bir sevinçle rızasını izhar etmiş ve Hıristiyan ahaliye yazdığı bir çok mektuplarla onları bu hareket için teşci etmiş ve ateşlendirmişti ²⁵. Rahip Anton el-Halebiden olduğu zannedilen, 2 II. Kânun 1832 tarihli, Patrik Yusuf Hubeyşe hitaben yazılmış olan diğer bir mektupta ²⁶, Patriğin bizzat İbrahim Paşa'ya casusluk ettiğini görüyoruz. Bu mektuptan bundan başka Mehmet Ali'nin gayesinin yalnız Abdullah Paşa ile kendi arasında olan ihtilâfı halletmek olmadığını, Osmanlı İmparatorluğunun zâfına inzimam eden müsait vaziyetten istifade ederek Suriye'yi istilâ ve Mısır'a ilhak etmek istediğini, hatta istiklâlini düşündüğünü, Osmanlı Hükûmeti ve Sultan hakkında artık hiç bir hürmet hissi duymadığını, artık onca Sultan'a cevap vermenin lüzumsuz bir şey olduğunu vazıhan anlıyoruz.

Mehmet Ali sarfettiği maddî, manevî bu kadar fedakârlıklar ve emeklerden, kazandığı bu kadar tarafdarlardan sonra, Osmanlı İmparatorluğunun bir tâbii olarak kalmak istemeyeceği şüphesizdir; böyle ince noktalarda çok zeki ve hassas olan Mehmet Ali, teşebbüslerinin gayesini açıkça ifşa etmemekle beraber, elinden geleni yaptı, fakat hakikatta erişmek istediği "gayeyi," istikbale ve hadiselerin inkişafına bıraktı.

Abdullah Paşa'nın bir zamanlar en sadık dostu olan Emir Beşir bile Mehmet Ali'yi iltizam etmiş veyahut etmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu vaziyet karşısında ve ekseriyeti itibarile Mehmet Ali'yi tutan halk arasında, Osmanlı İmparatorluğundan da derhal yardım gelmeyeceğine göre, Abdullah Paşa için yegâne ümit çok kuvvetli olan Akkâ Kal'asile, cesaretlerinden emin olduğu 8.000 ²⁷ askerinden başka bir şey kalmamıştı.

İbrahim Paşa Filistin ve Suriye'nin güney şehirlerinden bir mukavemet görmeksizin Akkâ önlerine geldi. Akkâyı 6 ay muhasaradan sonra 27 Mayıs 1832 ²⁸ tarihinde zaptederek Şam üzerine ilerledi; burasını da 16 Haziran 1842 de ²⁹ eline geçirdikten sonra

²⁴ Esed Rustum, C. I., S. 134-135.

²⁵ Aynı eser, C. I., S. 135-136.

²⁶ Aynı eser, C. I., S. 97-99.

²⁷ Graf von Prokesch-Osten, S. 51, Kâmil Paşa bu rakkamı 2.500 gösteriyor. (C. III. S. 124)

²⁸ S. Abu İzzeddin, S. 86.

²⁹ Aynı eser, S. 91.

Humsta 8 Temmuzda⁸⁰ Halep valisi Mehmet Paşa'nın ordusunu daha ilk çarpışmada dağıttı. 15 Temmuzda⁸¹ Halebe giren İbrahim Paşa, aynı ayın 29 unda⁸², Beylân'da Ağa Hüseyin Paşa'nın ordusunu da perişan etti. Tamamiyle dağılan Osmanlı Ordusu müdafaası kolay olan boğazları da tutamadığından, İbrahim Paşa kolaylıkla Konya'ya kadar geldi. Bununla beraber II. Mahmud'un azmi henüz kırılmamıştı; büyük gayretlerle bir ordu daha hazırlayarak, Reşit Mehmet Paşa'yı sadrazam ve serdar-ı ekrem nasbederek süratle Konya üzerine yolladı. Fakat İbrahim Paşa bu orduyu da 21 I. Kânun da⁸³ mağlûp ederek Reşit Mehmet Paşa'yı esir aldı.

21 I. Kânunda vuku bulan Konya meydan muharebesiyle II. Mahmut, Mehmet Ali aleyhine sevkedebileceği son orduyu da, Kumandanı da dahil olmak üzere kaybetmişti. Artık İbrahim Paşa'ya Anadolu halkının umumî vaziyetinden ve kendisine olan temayülünden de istifade ederek, İstanbul kapılarına doğru ilerlemek için yollar açılmış bulunuyordu. Mısırlıların bu muharebedeki zayıfatı 262 ölü ve 530 mecruhtan ibaretti ki⁸⁴, bundan bu çarpışmanın sanıldığı kadar pekte büyük bir meydan muharebesi olmadığı anlaşılır ve türklerin mağlûbiyetten ziyade harbetmek istediklerine delâlet eder.

Anadolu'nun muhtelif şehirlerinden İbrahim Paşa'ya kendi idaresine geçmek arzusunda olduklarına dair bir çok tahrirat geldi⁸⁵. O derece ki esir düşen Reşit Mehmet Paşa bile bizzat yazdığı tahrirlerle Osmanlı memurlarının İbrahim Paşa'ya iltihak etmeleri hususunda rol oynamıştır⁸⁶. Bu vaziyet karşısında Mehmet Ali ve İbrahim Paşa'nın cesaretlerinin fevkalâde arttığını ve gayretlerinin bir derece daha büyüdüğünü görüyoruz.

Yeni doğan bu vaziyetten cesaret alan İbrahim Paşa, esir düşen Sadrazam ile, Sultan Mahmud'un hal'i ve yerine henüz kü-

⁸⁰ Aynı eser, S. 95.

⁸¹ Aynı eser, S. 101.

⁸² Aynı eser, S. 104.

⁸³ Aynı eser, S. 110.

⁸⁴ Aynı eser, S: 117.

⁸⁵ Davut Berekât: Al-Batal al-fatih İbrahim Paşa, Mısır, (1934?), S. 78.

⁸⁶ Baş. Ve. H. E. Sandık No. 72, Tes-No. 20140 D. Tarih, 16 Şaban 1248 (1833 başları).

çük bir çocuk olan Abdülmecidin geçirilmesi hususunda anlaşıl³⁷ ve babasına 28 I. Kânunda şu mektubu gönderdi³⁸:

“Mehmet Reşit Paşa yanımda olduğu halde İstanbul'a gidebilir ve Sultanı zahmetsizce hal'edebilirim. Fakat lâzım olan vesaiti hazırlamak için her şeyden evvel bana bu hususta müsaade edip etmeyeceğini bilmem lâzımgelıyor. Meselemiz ancak İstanbul'da halledilebilecektir. İrademizi dikte ettirmek için İstanbul'a gitmemiz şarttır. Şunu yeniden arzetmeğe muztarrım ki bir takım iddialar bizi maksadımıza eriştiremezler. Sen yaptığın şayialarla siyasî bir rol oynadığımızı ve bu suretle isteklerimizi kabul hususunda İstanbul'u tehdit ettiğimizi zannediyorsan aldaniyorsun. Konya'da kalıp ilerlememek abes bir iştir. Konya İstanbul ricalinden çok uzaktadır; onlar bizimle sulhu, biz İstanbul'a girmeden kabul etmezler. Onlar Ruslara karşı da aynı suretle hareket ettiler ve Ruslar Çekmece'ye gelmeden önce onlarla sulh yapmağa razı olmadılar; bundan dolayı, hiç olmazsa Bursa'ya kadar ilerlememiz ve Marmara sahilinde bulunan şehirleri istilâ etmemiz lâzımdır. Biz buralardan Sultan'ın azli hususunda haberler yayarız, buna muvaffak olmadığımız takdirde, hiç olmazsa, emellerimizi tahakkuk ettirecek bir sulh aktedebiliriz. Sizden aldığım son iki emir olmasaydı, ben halen İstanbul'un kapılarında bulunacaktım. Bu haberleri bana göndermeniz Avrupa'dan gelecek bir korkudan mı, yoksa başka bir sebepten mi ileri geldi bilmiyorum.,,

Mehmet Ali İbrahim Paşa'dan aldığı bu haber üzerine ilerlemesi için emir verdi. Bunun üzerine İbrahim Paşa 20 II. Kânunda hareket etti ise de Kütahya'ya yaklaştığı bir sırada, babasından olduğu yerde derhal durması için emir aldı. İbrahim Paşa 2 Şubat'ta Kütahya'ya erişerek burada kaldı. Muravieff ve Halil Paşa ile Reşit Beyin, Mehmet Ali ile anlaşmak üzere Mısra gönderilmeleri, Mehmet Ali'nin bu anı tahavvülünde rol oynadığı anlaşılıyor. Yoksa Anadolu halkından da hüsnü kabul gören İbrahim Paşa, yalnız davet edilmekle kalmamış, aynı zamanda, Anadolu'dan temin ettiği askerle ordusunu 200.000 e çıkarmış, Kütahya'ya kadar olan mntakalara kendi tarafından mütesellimler tayin etmişti³⁹.

³⁷ Davut Berekât, S. 83-84.

³⁸ Aynı eser, S, 84-85.

³⁹ Hurup İbrahim Paşa al-Misri fi Suriyye ve al-Anadol, C. I., S. 29.

Mahmut yalnız Suriye'yi, Anadolu'nun büyük bir kısmını ve ordularını kaybetmekle kalmamış, İbrahim Paşa'nın bu yeni harekete, Osmanlı saltanat ve hanedanının bakası da tehlikeye düşmüştü. Bundan dolayı bir taraftan Halil Paşa ve Reşit Bey sulh şartlarını hâmilan Mısır'a, Mehmet Ali'ye, gönderildikleri gibi, diğer taraftan, hatta daha evvel Avrupa devletlerine de müracaat edilerek, yardım talebinde bulunulmuştu. Zaten Mehmet Ali'nin Marmara sahillerine kadar ilerleyişi artık Mısır meselesini sultan ve isyankâr valisi arasında, mevzif bir hâdise olmaktan çıkarmış, onu en ehemmiyetli ve tehlikeli bir Avrupa meselesi haline getirmişti. Bunun neticesi olarak vuku bulan büyük devletlerin şiddetli müdahalesi ve Osmanlı İmparatorluğunun Mehmet Ali ile anlaşmak arzusunu izhar etmesi ve bunun için Mısır'a Mehmet Ali'nin ayağına kadar murahhas göndermesi, Mehmet Ali'yi kısmen icbar ve kısmen de razı ederek ordusuna dur emrini vermesine âmil oldu.

* * *

Mısır meselesi dolayısıyla Avrupa'dan yardım talebi, sanıldığı gibi, doğrudan doğruya, başka hiç bir mülâhaza ve teşebbüste bulunulmadan ve Rus yardımının ne pahalıya mal olabileceği nazarı itibara alınmadan, Rusya'ya yapılmış ve yahut da Rus teklifi kabul edilmiş değildir. Bunun bir tarihçesi vardır ki, kısaca zikrederim :

Mehmet Ali'nin Suriye'ye tecavüzü sıralarında, Osmanlı İmparatorluğu harbedecek bir vaziyette değildi. Harbetmek için ne ordusu, ne donanması, ne de parası vardı. Bundan dolayı Osmanlı Devleti Mehmet Ali'nin Suriye'ye olan taarruzunu kendi aleyhine bir kıyam olarak kabul etmek istememiş ve ancak Mehmet Ali Suriye meselesini bertaraf ettikten, daha doğrusu burada Mehmet Ali'ye mukavemet gösteren yegâne şehir Akkâ kal'asını zaptettikten sonra "Al-Hurucu ala al-Sultan,, cürmile itham edilerek üzerine biri Anadolu'dan toplanan, diğeri İstanbul'da hazırlanan iki ordu gönderilmiş, fakat bu ordular bir birini çekememezlik yüzünden birleşmemiş ve İbrahim Paşa tarafından biri Hums, diğeri Beylân'da perişan edilmişti. Mehmet Ali'nin kazandığı bu büyük zaferler, onun kuvvetini, Babıaliye, daha esaslı bir şekilde tanıtmış oldu. İşte II. Mahmut, bu tehlikeli anda, bir taraftan Reşit Mehmet Paşayı sadrazam ve yeni ordusuna başku-

mandan tayin ederek, Anadolu'ya geçirmiş, diğer taraftan da Avrupa'dan yardım talebinde bulunmuştu.

Mısır meselesiyle dört büyük Devlet yakından alâkadardı; bunlar Avusturya, Fransa, İngiltere ve Rusya devletleriydi. Avusturya'da, Mehmet Ali'ye, prensip itibariyle her ne kadar bir isyankâr, bir ihtilâlcî nazariyle bakılıyorsa da, Avusturya'nın büyük bir donanmaya malik olmaması dolayısıyla bu taraftan Osmanlı İmparatorluğuna, tavassuttan başka, kuvvetli bir yardımın yapılması düşünülemezdi. Yalnız İtalya meselesi de Mısır meselesine bir müşâbehet arzettiğinden, Rusların şarkta yapacakları bir tavassutta, bu siyasi müşâbehetten dolayı, bu iki devlet bir birinin zahiri olabilirirdi. İşte Metternich muhaliflerinin, onun siyasetinin Petersburg'a tâbi olduğunu iddia etmeleri, bu tabif ve mütetekabil bir surette arka çıkmaktan ileri geliyordu ⁴⁰.

Napolyon'un Mısır seferini henüz unutmayan Fransa'ya gelince, Mehmet Ali'nin gayret ve mesaisiyle Mısır'ın kalkınmasını tamamiyle bir fransız eseri olarak kabûl ve Mısır askerlerinin Akkâ surlarına taarruzu ve bu şehrin zaptı esnasında gösterdiği cesareti, Napolyon'un kumandasındaki fransız askerlerinin cesaretiyle mukayese ediyor, bu kahramanlıkları iftiharla gazetelerine dercetmekten çekinmiyorlardı. ⁴¹ O halde Fransa'nın Mısır meselesinin başlangıcından beri Mehmet Ali lehine tuttuğu hareketinden dolayı, Osmanlı İmparatorluğu tarafından, Fransanın yardım ve tavassutuna tevessül edilemeyeceği gayet tabif idi.

İngiltere ve Rusya'ya gelince, vaziyet bam başka idi. Osmanlı İmparatorluğunu yıkarak yerine geçecek yeni ve kuvvetli bir İslâm İmparatorluğu, bu iki devleti de çok yakından alâkadar etmekte idi. Böyle bir kuvvet hem Rus emellerine, Bogazları kapamak suretiyle bir set çekebilir, hem de Hindistan'a giden en kısa yolu kontrolü altına alarak bu yolu İngiltere aleyhine olarak tehdit edebilirdi.

Demek ki Osmanlı İmparatorluğunun bu çok tehlikeli ânında, alâkaları dolayısıyla yardım talep edebileceği iki büyük devlet kalıyordu ki, bunlar da İngiltere ve Rusya devletleriydi. Osmanlı ricalinin yardım hususunda evvelâ İngiltere'ye müracaat edecekleri

⁴⁰ E. Molden, S. 38-39.

⁴¹ Hurub İbrahim Paşa . . . , C. I, S. 25.

şüphesizdi. Rusy'anın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ötedenberi malûm olan emelleri ve rus hudutlarının Osmanlı İmparatorluğu'na yakınlığı dolayısıyla, neticede böyle bir yardım bu İmparatorluk için hayati bir tehlikeyi mucip olabilirdi. Halbuki uzaklığı ve siyasetinin icabı İngiltere'den böyle bir tehlikenin Osmanlı İmparatorluğu'nu tehdit etmesi pek melhuz değildi.

Fazla olarak bu sıralarda Yunan meselesinin son konferanslarında bulunmak üzere İstanbul'a gelmiş bulunan Startford-Canning İngiliz yardımını talep için teşvikte bulundu. Ernest Molden (S. 39) bir Türk düşmanı ve Yunan muhibbi olan Canningden böyle bir yardım teşvikinin beklenemeyeceğini ve bu noktai nazarın Ottenfels⁴² in 25 Ağustos 1832 tarihli mektubundan anlaşılacağını iddia ediyorsa da, Canning'in Osmanlı ricalini İngiltere'den yardım talebi hususunda teşvikte bulunmuş olduğunu Namık Paşa'ya verilen talimatnameden⁴³ kati olarak anlıyoruz. Yalnız Canning Osmanlı İmparatorluğu'nda Rusya'ya karşı olacak mecburî temayülün önüne geçmek ve yahut o anda uhdesinde olan meseleyi kolaylıkla tervec ve elde edebilmek için, Osmanlı ricalini bu suretle ümide düşürmüştü olabilir.

II. Mahmut, Mehmet Ali'nin tehditleri henüz kat'ileşmeden ve İbrahim Paşa'ya Anadolu'nun içerlerine kolaylıkla ilerleme imkânları verilmeden önce Namık Paşa'yı İngiltere'ye göndermişti; çünkü bir taraftan Mehmet Ali'nin Osmanlı ordusuna karşı gelerek bu orduyu mağlûp etmesi, diğer taraftan Anadolu ve Suriye hudutları arasındaki boğazları ve geçitleri aşarak Anadolu'ya girmesi ve burada propaganda ile halkı kendi tarafına çekmek için faaliyete geçmesi Mahmud'u bir hayli korkutmuştu. Bundan dolayı II. Mahmut, her ihtimale karşı son ordusu da mağlûp olmadan evvel, Avrupa'nın yardımını temin maksadiyle siyasi sahada da tedbirler almak zaruretini hissetti.

Namık Paşa'nın bu elçiliği Netaic-ül-vukuat'ta şu tarzda izah edilmektedir: "Elli tarihlerinde⁴⁴ Mirliva rütbesini haiz iken Mehmet

⁴² Baron Stürmer'den evvel Avusturya Hükümetinin Türkiye elçisi.

⁴³ Başvekâlet Arşivi, sandık No. 73, sıra No. 20339, yine bak, sıra No. 20341.

⁴⁴ Bu tarih yanlışdır; elli değil, kırk sekiz olacak. Netaic-ül-vukuat sahibi Namık Paşa'nın Londra'ya olan biri fevkalâde, diğeri daimî elçiliklerini birbirine karıştırmıştır.

Ali Paşa hakkında Avrupa Devletlerinin efkârını yoklamak ve Devlet-i Aliyye'ye nafi bir suret istihsal eylemek üzere sefaret-i mahsusa ile Avrupa'ya gönderilmiş ve İngiltere'den bed' ile Fransa ve Nemçe ve Prusya ve Rusya hükümdarlarıyla görüşüp bu babta istihsal eylediği malûmatı gelüp Sultan Mahmut Han hazretlerine arzylemiştir., (Netaic-ül-vukuat, C. IV. S. 90).

Lûtfi tarihinde de Namık Paşa'nın Londradan avdet ettiği ve getirdiği nameden kralın top hediye ettiği anlaşıldığı ve bu topların geldiği zikredilmektedir. (Lûtfi tarihi, C. IV, S. 102) Anlaşıyor ki vaka nüvis Lûtfi Efendi de, Namık Paşa'nın gönderilmesinin sebebini ve bunun neticesini anlamamıştır.

Kâmil Paşa (Tarih-i siyast..., C. III, S. 135) tarihinde bu yardım müracaatına, Namık Paşa'nın elçiliğini zikretmeden, temas etmekte ve "... Babıali beyhude Fransa ile İngilterenin vesatatine müracaat edip halbuki Zat-ı Şahane muharebenin mebbeinde İngiltere sefiri Stratford-Canning'in müdahalesini reddetmiş idüğinden bu kere Rusya'ya muracaata mütemayil ve çünkü bir kaç fırka Moskof askerinin hep o türlü vesatat-i siyasiyeden ziyade iş göreceğine kail idi., demektedir.

N. Jorga (Geschichte des osmanischen Reiches, Gotha 1913, C. V, S. 366-367) "Namık Paşa, Viyana, Paris ve Londraya giderek yardım talebinde bulunacak ve Türkiye'nin başına gelen bu felâketleri Navarin faciasının bir neticesi olarak göstererek bu yardımı Navarin'e bir taviz olarak isteyecekti., demektedir⁴⁵.

Şu halde görülüyor ki bütün bu müverrihlerde, Namık Paşa hakkında verilen malûmat hem çok eksik hem de çoğu itibariyle yanlışır.

Namık Paşanın, yardım talebi hususunda Avrupa'ya gönderilmesi Mehmet Ali'nin Reşit Mehmet Paşa'nın hazırlıkları sırasında Kaptan Paşa'ya gönderdiği bir mektup üzerine vuku bulmuştur. Mahmud'un iradesiyle Serasker, Müşir Paşa, Kethüda ve Reis Efendiden müteşekkil divanda, Mehmet Ali'nin, bu esnada, Kaptan Paşa'ya, gönderdiği mektupla Kaptan Paşa'nın bu mektupla takdim ettiği tahrirat, gizli bir celsede görüşülmüş ve Mehmet Ali'nin bu mektubu kat'i bir istiman ve nedamete delâlet etmiyorsa da harice

⁴⁵ Namık Paşa'ya verilen talimatnâmede hiç bir suretle Navarin'in ismi geçmemektedir. karşı. Cadalvène et Berrault: Deux Années de l'Histoire d'Orient, Paris 1836, S. 253-4.

karşı bu müracaatın bir netice vermediği Mehmet Ali tarafından bir bahane olarak kullanılmaması için, Mehmet Ali'nin oyalandırılmasına ve memuriyetle Londra'ya gidecek olan maslahatgüzar Mavroyani (Maurojeni) ye Canning'in vaatlerini hatırlatmak ve yardım meselesini terviç ettirmek hususunda da talimat verilmesi kararlaştırılmış ise de, Namık Paşa'nın da fevkalâde elçi olarak Londra'ya gönderilmesine ve Padişah tarafından kendisine, daha ziyade müessir olabilmesi için, İngiltere Kralına hususî bir mektup verilmesine karar verilerek, keyfiyet huzuru âliye arz edilmişti⁴⁶. İşte bu suretle Avrupa merkezlerini dolaşarak Londra'ya gitmesi kararlaştırılan Namık Paşa için kaleme alınan talimatnamede⁴⁷ hü-lâsaten aşağıdaki noktalar istenmekte idi:

Istanbulda İngiliz Elçisiyle görüşüldüğü üzere Ezedin ve Glos önünde bulunan adalar meselesinin halli için Mavroyani, 15 harp sefinesiyle yardım meselesini tesviye etmek için de Namık Paşa'nın, Name-i hümayun ile Londra'ya tayin edildikleri zikredildikten sonra hü-lâsaten şöyle denmektedir: Paşa'nın birinci derecede vazifesi İngiltere hükûmetini bu yardım için ikna etmek olacaktır. Ancak İngiltere hükûmeti halen Fransa ile bir müddettenberi müttehit bir surette hareket ettiğinden, belki de böyle bir yardımı açıktan açığa vermekten çekinecektir. Fevkalade bir elçi sıfatıyla gidecek olan Namık Paşa'nın bu yardımı temine muvaffak olamadan dönmesi Devlet-i Aliyye için bir küçüklük olacağından bu takdirde Namık Paşa sair bazı maddelerin istihsâline çalışacaktır. Temas evvelâ Canning ile olacak, şayet kendisi Londra'da bulunmuyorsa İngiltere vükelâsı ile temasa gelerek, name-i hümayunu icap ettiği vechile İngiltere Kralına takdim edecektir. İngiltere Devleti bazı sebepler göstererek, yardımı vermekten içtinap ettiği takdirde, tâli derecede, Osmanlı donanması için İngiltereden topçu, subay ve bahriye askeri temin ederek, bunların mikdarını, aylıklarını ve gönderilmelerinin esbabını görürecektir. Yalnız bu meselelerle esas yardım meselesinin tahakkuk edemeyeceği katiyetle anlaşıldıktan sonra uğraşılacaktır.

Mehmet Ali'nin istimanı halinde affı meselesi görüşüldüğü takdirde, bir daha isyankâr bir tavur alamaması için, her şeyden

⁴⁶ Başvekâlet arşivi, Sandık No. 73, Sıra No. 20341.

⁴⁷ Başvekâlet arşivi, Sandık No, 73, Sıra No. 20339.

evvel, donanmasını ve ordusunu ve ordu levazımını Devlet-i Aliyye'ye terketmesi ve kendisi de, diğer valiler gibi yalnız hududu dahilinde icray-ı hükümet etmesi ve Osmanlı İmparatorluğu içinde cari olan bütün nizam ve usullerin Mısır'da da icrası ile mümkün olacağını beyan edecek; fazla olarak İskenderiye kalesi ve diğer kaleler eskiden olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu tarafından tayin edilen muhafızlara teslim edilmesini istiyecektir; Mehmet Ali'den sonra oğlunun yerine geçmesi bahis mevzuu olduğu taktirde, kat'iyen yaşaymayacak ve Mehmet Ali'nin adamları vasıtasıyla Londra'da da çevirmesi melhuz olan siyasî entrikalarının önüne geçmek için sarf-ı mesai edecektir.

Namık Paşa 1832 senesinin II. Teşrininde Viyana'ya muvasalat etti. Çok zeki, yakışıklı, devrinin siyasetini iyi kavramış ve fransızcaya fevkalâde aşına bulunan Türk murahhası burada samimî bir hüsn-ü kabul gördü. Metternich, Sultan Mahmud ordusunun kuvvetinden emin olmadığı takdirde İmparatorluğun mevcudiyetini tehlikeye maruz bırakmaması icabettiğini ve Suriye'yi Mehmet Ali'ye tevcih etmek suretiyle bir hal çaresi araması iyi olacağını bildirdi. Namık Paşa cevabında Sultanın karakteri buna müsaade etmeyeceğini ve kendisinin memleketi ve tahtını müdafaa edecek kuvvete malik olduğunu ve Padişahın buna katiyetle inandığını bildirdi. Fakat Namık Paşa'nın verdiği bu tafsilât Metternich'in korkusunu tamamiyle izale edememişti.

Mavroyani (Maurojeni) ve İngiltere'den yardım meselesine söz intikal ettiğinde Metternich, İngiltereden Mehmet Ali aleyhine sert bir şekilde siyasî bir tazyik icra edilmesini, fakat aktif bir tavasutun kabul edilmemesini tavsiye etti ve mısırlıların gemilerinde kullandıkları ve diğer devletler tarafından tanınmış olmayan bayraklarına da temas ederek, böyle gemilerin ingilizler tarafından kabul edilmemesi icabettiğini bildirdi⁴⁸.

Metternich'in bu esnada şark meselesiyle uzun boylu meşgul ve alâkadar olmadığı anlaşılıyor. Metternich henüz meselenin Babıali tarafından Mehmet Ali'nin isteklerinin, bir dereceye kadar yerine getirilmesiyle halledilebileceğini zannediyor ve aynı zamanda biraz da mısırlıları Konya'da karşılayacak olan Sadrazam Reşit Mehmet Paşa'nın ordusuna güveniyordu.

Namık Paşa bu intibalarla Viyana'dan ayrıldı ve Fransa ta-

⁴⁸ Ernst Molden, S. 41.

rikiyle Londra'ya geldi. Elindeki talimatname mucibince yaptığı yardım teklifi reddedildi. Bu hususu tesbit eden elimizde üç vesika vardır. Bunlardan birincisi bizzat İngiltere kiralının II. Mahmud'a gönderdiği tahririn tercemesidir ki ⁴⁹ bu tahrirde kiral gerek kendisinin, gerek milletin bu yardım teklifini çok iyi karşıladıklarını, ancak "bazı ahvâl ve mülâhazat-ı azime,, hasebiyle bu ricanın maalesef is'af edilemeyeceğini, fakat bunun İngilterenin bu meselede bigâne kaldığına delâlet etmiyeceğini; Mehmet Ali, başlayan müzakereleri inkıtaa uğratmak ve tekrar isyana rücû etmek istediği takdirde, kendisine en şiddetli bir surette ikazda bulunmak üzere Kolombiya (Colombie) Cumhuriyetinde bulunan maslahatgüzarı Kolonel (Colonel) Campbell'i Mehmet Ali'ye gönderdiğini ve Namık Paşa'nın vazifesini fevkalâde iyi bir şekilde ifa eylediğini bildirmektedir. Tahririn ikincisi ⁵⁰ İngiltere Başvekâletinden Sadarete, üçüncüsü ⁵¹ ise İngiltere Hariciye Vekâletinden Sadarete hitaben yazılmış olup, her ikisinin de meali birinci tahrirata uymaktadır; bunlarda da istenilen yardımın yerine getirilemeyeceği teessüfle bildirilmekte, İngiltere Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan müteaddit menfaatlerini gözönünde tutacağı ve Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasına müsaade etmiyeceği tekit edilmektedir. Son olarak Halil Paşa'nın Mehmet Ali ile yapmakta olduğu müzakereleri tervic etmek ve bunların inkıtında ve yahut Mehmet Ali'nin yeniden Osmanlı İmparatorluğu'na karşı harekete geçtiği takdirde, İngiltere Devleti'nin bütün nüfuzunu istimale salâhiyattar Kolonel Campbell'in gönderildiği zikredilmekte ve Namık Paşa'nın liyakatinden ve vazifesini bihakkın yaptığından bahsedilmektedir.

Bu üç tahrirat da Namık Paşa'nın İngiltere'den avdeti esnasında kendisine verilmiştir; halbuki Namık Paşa meseleyi çok daha evvel Babîâli'ye arz etmiş bulunuyordu ⁵². Namık Paşa İngiltere'den ve Fransa'dan gönderdiği tahrirlerinde, yardım meselesi

⁴⁹ Başvekâlet arşivi, Sandık No. 73, Sıra No. 20392 B.

⁵⁰ Başvekâlet arşivi, Sandık No. 73, Sıra No. 20392.

⁵¹ Başvekâlet arşivi, Sandık No. 73, Sıra No. 20392 A.

⁵² Namık Paşa'nın göndermiş olduğu bu mealdeki tahririnin mevcudiyeti tesbit ediliyorsa da (bak, Başvekâlet arşivi Sandık No. 220, Tarih 10 Zilkade 48, Sıra No. yok) bu tahriri maalesef arşivde, tasnif edilmiş evrak meyanında bulamadım.

tahakkuk etmeyince, kendisine verilen talimatnamede⁵³ temas edilmemekle beraber, eli boş dönmek için, Cezayir meselesini kurcalamağa başladığını görüyoruz. Namık Paşa Babıâli'ye gönderdiği 10 Zilkade 1248 (Mart sonları 1833) tarihli tahririnde İngiltere Hariciye Vekili ile yaptığı temasları şu mealde anlatmaktadır: Namık Paşa Fransa'nın bundan evvel burasını muvakkaten işgal ettiğini bildirmiş olduğuna temas ederek Fransa Başvekili Maréchal Soult'un parlamantoda, Gezayir hakkında izhar ettiği, Cezayir'e Fransızların iskânı ve Kostantiniye'nin zaptı gibi niyetleri, bundan evvel bildirilen muvakkat işgal ile kabil-i telif olmadığını ve Devleti Aliye'nin bu hususta İngiltere'nin yardımını beklediğini ve bu hususa bir hal sureti bulunmadıkça İngiltere'den hareket etmeyeceğini bildirmiş ve Fransa'nın Afrika'da böyle bir yere sahip olması İngiltere için çok büyük zararlar vücuda getirebileceğini söylemiştir.

Hariciye Nazırı cevabında İngiltere'nin fikri de aynı merkezde olduğunu ifade etmiş, fakat Portekiz ve Belçika meseleleri bertaraf edilmeden Fransa'ya bu hususta bir şey açılmıyacağını beyan etmiştir⁵⁴. Aynı mektupta Namık Paşa bu mesele hakkında İngiltere Başvekili Lord Grey ile yaptığı mülakatı da hülâsa etmektedir. Lord Grey verdiği cevapta Hariciye Nazırının sözlerine tevafuk eder bir lisan kullanmış, bu meselenin şimdilik sırası olmadığını, Osmanlı İmparatorluğu da Mısır meselesi dolayısıyla buraya asker ve donanma gönderemeyeceğini bildirmiş ve halen bu fikirden vazgeçmenin en doğru olacağını söyliyerek, Fransa ile ileride vuku bulacak olan harbin Cezayir meselesinden doğacağını bildirmiştir.

Namık Paşa bu tahriratına ilâveten İngiltere Kralına vedaa gittiği zaman cereyan eden muhavereyi de dercetmiştir. İngiltere Kralı Namık Paşa'ya hangi tarikle gideceğini ve Rus donanmasının İstanbula geldiğinden haberi olup olmadığını sormuştur. Namık Paşa Rus donanmasının vusulünden haberi olmadığını ifade ederek Rus İmparatorunun izhar ettiği dostluğa karşı memnuniyeti şahaneyi bildirmek üzere Berlin ve Petersburg tarihiyle avdet edeceğini bildirmiştir. Kral cevabında Devlet-i Aliye'nin Rusya ile dost-

⁵³ Başvekâlet arşivi, Sandık No. 73, Sıra No. 20339.

⁵⁴ Görülüyor ki, Avrupa'daki hadiseler İngiltereyi kıs kıvrak bağlamıştır. Bu hadiseleri yakından takip eden Mehmet Ali Osmanlı İmparatorluğu'na taarruzunda Avrupa devletlerinin derhal bir müdahalesinden korkmamakta haklı idi.

luğuna razı olmadığını, çünkü bundan Osmanlı İmparatorluğu için bir fayda memûl olamayacağını söylemiş ve İngilterenin "Hind ülkesine,, yol bulmak için türlü türlü desiselere müracaat eden Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na olduğu gibi İngiltere'ye de tabii bir düşman olduğunu ilâve etmiştir. Namık Paşa buna cevaben Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu zararına olarak büyümüş olduğu şüphesiz olmakla beraber, Rusya'nın bu meselede gösterdiği dostluğun gayr-ı kabil-i inkâr olduğunu beyan ve Rusya Devleti, Osmanlı İmparatorluğuna, mukabilinde hiç bir talepte bulunmadan, yardım teklifinde bulunduğu halde kabul edilmediğini ve İngiltere'ye olan dostluk ve itimadın bir delili olarak bu yardımı İngiltere devletinden istediğini ve ancak bu yardım talebi İngiltere tarafından reddedildikten sonra Rusya'dan yardım kabul edildiğini söylemiştir. Bundan başka Namık Paşa bu tahriratında hareket günü Hariciye Nazırı tarafından çağrılarak kendisine Fransa elçisinin (Baron Roussin) İstanbul'a vardığını ve üç gün sonra Rusya donanmasının İstanbul'a geldiğini ve mezkûr elçi Reis Efendi ile anlaşarak Mehmed Ali'yi taht-ı itaate getireceğini taahhüt etmiş olduğunu⁵⁵ ve bundan dolayı artık Rus yardımına ihtiyaç kalmadığından, Padişah tarafından Rus donanmasının avdet etmesi emir buyurulduğunu ifade ederek, artık Petersburg üzerinden gitmeğe lüzum kalmadığını söylemiştir.

Namık Paşa aynı tarihte gönderdiği diğer bir mektupta, avdetinde Fransada gerek Kral ve gerek Hariciye Nazırı ile olan temaslarını anlatmakta ve Fransa elçisinin Mehmet Ali'yi taht-ı itaate alacağına dair etmiş olduğu teahhüdüne karşı, gayr-ı resmî olarak teşekkür ettiğini bildirmektedir.

Fakat birkaç gün sonra Avusturya elçisine kendi Devletinden gelen tahriratta İbrahim Paşa'nın Mısır kuvvetlerini, yiyecek temini bahanesiyle, İzmir'e gönderdiğini ve İzmir ihtisap nazırını azlederek, yerine Manisa mütesellimi Kara Osman Zâde'yi tâyin ettiğini haber alan Namık Paşa, Fransa Hariciye Nazırına meseleyi açmış ve sözde kalacak vaatlerle İbrahim Paşa'nın durdurulamayacağını ifade etmiş ve yalnız Fransa'ya bel bağlamak Osmanlı

⁵⁵ Bu anlaşma Reşat Ekrem Beyin Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar adlı eserinde yanlış olarak Kütahya muahedesi diye geçmektedir. Başka bir makalemizde böyle bir muahedenin zaten mevcut olamayacağını isbat edeceğiz. (R. Ekrem, S. 160-161).

İmparatorluğu için zararlı olacağını ileri sürmüştür. Hariciye Nazırı cevabında, Hüseyin Paşa'nın mağlûbiyetinden sonra, Fransa'nın donanmasını hazırlamış olduğunu ve İbrahim Paşa Adana'da kalmıyarak ilerlemek istediği takdirde irtibatını kesmek üzere emir aldığını söylemiş, ancak Sadrazam Mehmet Reşit Paşa'nın ordusunun da bozgunluğu çok âni olduğundan, Fransa donanmasının vaktinde yetişemediğini bildirmiş ve Mehmet Ali vaki olan teklifi kabul etmediği takdirde, muharebeye mübaşeret etmesi için donanmaya kat'i emir verildiğini ilâve etmiştir.

Şu halde anlaşılıyor ki zannedildiği gibi Baron Roussin keyfi hareket etmemiş, hükûmetinin kararlaştırdığı hatt-ı hareketi tâkip ederek, Reis Efendi ile kendi arasındaki, yukarıda ismi geçen 21 Şubat 1833 tarihli anlaşmayı, kendi şahsî mesuliyeti tahtında değil, aldığı emre imtisalen imzalamıştır⁵⁶.

Namık Paşa'nın yine aynı tarihte gönderdiği başka bir tahriratta⁵⁷ 25 Şevval 48 (Mart ortası 1833) de Londra'dan hareket ederek, hareketinin ikinci günü Paris'e muvasalat ettiğini ve burada da 9 gün kaldıktan sonra Petersburg tarikiyle döndüğünü bildirmektedir. Namık Paşa bu mektubunda Lûtfi tarihinde (S. 102—103) zikredilen 20 adet topun İngiltere Kralı tarafından Paşa'ya hediye edildiğini ayrıca bildirmektedir.

Namık Paşa Paris'ten hareketle 3 gün sonra Frankfurta muvasalat etmiş ve buradan Berlin ve Petersburg tarikiyle döneceğinden ve buralarda da bir müddet kalması iktiza ettiğinden, kendisine tevdi edilen İngiltere Kralı, Başvekili ve Hariciye Nazırının cevaplarını bir an evvel İstanbul'la ulaştırmak için, kendinin hazırlamış olduğu 10 Zilkade 48 (Martın sonu, Şubatın başı 1833) tarihli üç kıta mektupla beraber maiyetinde bulunan Yüzbaşı Haydar Beyle Viyana ve Belgrat tarikiyle İstanbul'a göndermiştir.

Ernst Molden eserinde (S. 43) bu esnada, Osmanlı İmparatorluğunda, İngiliz nüfuzu çok zayıftı ve Namık Paşa'nın Londra'da soğuk bir surette karşılanması, İngiltere'den beklenmekte olan son ümitleri de kırdı diyor. İngiltere, her ne kadar büyük mecburiyetler karşısında Osmanlı teklifini reddetti ise de, Türk elçisini, diğer elçilerin gıpta edecekleri bir şekilde karşıladı. Namık Paşa

⁵⁶ Karş. Kâmil Paşa, C. III, S. 140.

⁵⁷ Başvekelet Arşivi, sandık No. 220, sıra No. yok, Tarih 10 Zilkade 1248.

Mavroyanı ile beraber bizzat Kral tarafından Windsor sarayına davet edilerek üç gün de burada misafir edildi.

Namık Paşa buradaki hatıratını da gönderdiği tahrirata ilâve etmeği ihmal etmemiştir. Namık Paşa çok parlak bir şekilde ağırlandığını yazmakta; yemekte daima Kraliçenin sağında oturduğundan, Kral ve Kraliçe ile olan samimi musahabelerinden, Kraliçe ile birlikte yaptıkları at gezilerinden bahsetmektedir. Bu musahabelerde Kral Padişahın resmini talep ediyor; Namık Paşa saraydaki hususî mektebin, bir gün için, Padişahın şerefine tatilini istiyebiliyor; nihayet Kral, Fransa'nın, Mehmet Ali'nin fesadında methaldar olduğunu ve İngiltere'nin, Fransa ile ittifakından memnun olmadığını beyan edecek derecede türk elçisine açılıyor.

21 I. Kânunda vuku bulan Konya mağlûbiyeti haberi 27 de; hemen akebinde, yani bir hafta sonra da Londra'da bulunan Namık Paşa'dan yardım talebinin reddedildiği haberi İstanbul'a gelmişti. Bu suretle bütün ümitlerini kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu çok tehlikeli bir safhaya girmişti; İbrahim Paşa bir hamlede, hiç bir mâniaya tesadüf etmeden İstanbul üzerine yürüyebilirdi, çünkü Mahmut, yaptıkları yardım teklifini reddetmek suretile Rusları da darılmış bulunuyordu. Maamafih Ruslar, bilhassa İngiltere'de yapılan müzakerelerden birşey çıkmadığını görünce, bu işin peşini bırakmadılar. Rusya'nın gönderdiği hususî elçi General Murawieff, 21 I. Kânun da, yani Konya meydan muharebesinin vuku bulduğu gün İstanbul'a geldiği gibi, Ribeaupierres'in yerine Rus elçisi olan Rutenieff'te Rus yardım teklifini tekit ve teyit etti⁵⁸.

İstanbulda da bu husustaki nokta-i nazarlar biri birinden çok farklı idi. Divan böyle bir yardımın tamamiyle aleyhinde bulunmakta ve Rus yardım teklifinin reddedilerek Mehmet Ali ile doğrudan doğruya anlaşmak arzusunu izhar etmekte idi. Sultanın itimat ettiği Ahmet Fevzi Paşa gibi bazı rical bilakis Rus yardımını istemekte idiler⁵⁹.

Sultan Mahmut, Rus ve Fransız tesirleri arasında bir iki gün bocaladıktan sonra, kaybedecek vakit olmadığından, Rus teklifini kabul etmiş, fakat daha ertesi gün bunun tehlikesini düşünerek

⁵⁸ G. Rosen : Geschichte der Türkei . . . , C. I, S. 163-164.

⁵⁹ Aynı eser, aynı cilt, S. 164.

sözünü geri almıştı. Fakat II. Kânun başında Londra'dan gelen haberler, maddî bir yardımın temin edilemediğini bildirdiğinden, II. Mahmut bunun neticesi olarak, Harbiye Nezaretinde, 3, II. Kânunda Devlet ricalini bir içtimaa davet etti. II. Mahmut bizzat bu içtimada hazır bulunmuştu. Mahmut hazır bulunanlara vaziyetin çok tehlikeli olduğunu izah ederek, bu azgın asiye karşı ne gibi bir vasıta kullanılabileceğini sordu. Bu hususta elde artık hiç bir şey kalmadığından, meclis susmuştu. Bunun üzerine Mahmut elde mevcut bulunan az kuvvetin bizzat başına geçerek vatani müdafaaaya gideceğini bildirdi. Halbuki bu teklif Osmanlı İmparatorluğu'nu daha zayıf ve daha zavallı bir vaziyete sokmaktan başka bir şeye yarayamayacağından, hazır bulunanlar Mahmut'tan, Rus çarının yardım teklifinin kabul edilmesini rica ettiler. İşte Hünkâr iskelesi muahedesiyle neticelenen Rus yardımı bu şartlar içinde kabul edilmişti⁶⁰.

Yalnız şu noktayı unutmamalıdır ki II. Mahmut İngiltere'ye müracaat etmekle, her ne kadar istediği yardımı temine muvaffak olamadı ise de, Avrupa'nın dikkat nazarını Rus yardımına tevcih ederek, Avrupa devletlerini ayaklandırmış, onları bu mesele de aktif bir rol oynamağa icbar etmiş ve bu suretle bu yardımın Osmanlı İmparatorluğu için çok daha az zararlı olmasını temin eylemiştir.

⁶⁰ Aynı eser, aynı cilt S. 165.

